

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Δραστηριότητες για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας σε προσφυγόπουλα
στο νηπιαγωγείο»

«Activities for teaching the Greek language to refugee children in kindergarten»

Φοιτητής:

Παπάζογλου Δραγούμης

ΑΕΜ:

3784

Επιβλέπων/ας καθηγητής/τρια:

Κωνσταντίνος Ντίνας

Βαθμολογητής:

Μαρίζα Γεωργάλου

Φλώρινα,

2022

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	3
Περίληψη.....	4
Εισαγωγή.....	5
Κεφάλαιο 1: Πρόσφυγες, Δικαιώματα και Εκπαίδευση.....	6
1.1 Διαπολιτισμική Εκπαίδευση για Παιδιά Προσφύγων.....	6
1.2 Ο Ρόλος του Δασκάλου σε Παιδιά Προσφύγων στην Προσχολική Εκπαίδευση.....	9
1.3 Δικαιώματα Παιδιών.....	11
Κεφάλαιο 2: Εκμάθηση Ελληνικής Γλώσσας στο Νηπιαγωγείο.....	12
2.1 Η Σημασία της Γλώσσας.....	12
2.2 Εκπαιδευτικά Προγράμματα για Πρόσφυγες στην Ελλάδα.....	15
2.3 Δραστηριότητες.....	17
Κεφάλαιο 3: Κατάλληλες μέθοδοι για τις τάξεις προσφύγων.....	22
Συμπεράσματα.....	28
Βιβλιογραφία.....	31

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον κύριο Κωνσταντίνο Ντίνα για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε αλλά και για την βοήθεια που μου προσέφερε.

Θα ήθελα επίσης να απευθύνω τις ευχαριστίες μου και στους γονείς μου, οι οποίοι στήριξαν τις σπουδές μου με διάφορους τρόπους, φροντίζοντας για την καλύτερη δυνατή μόρφωση μου.

Περίληψη

Η προσχολική εκπαίδευση είναι ένα πολύ σημαντικό στάδιο για την περαιτέρω μόρφωση, για τα παιδιά των προσφύγων. Κι αυτό, διότι σε αυτό το στάδιο καλούνται να μάθουν και τη χρήση της ελληνικής γλώσσας, μιας και είναι η κύρια γλώσσα στη χώρα υποδοχής. Στην παρούσα εργασία αναλύουμε τη σημαντικότητα του θέματος, καθώς και τον ρόλο των δασκάλων, αλλά και δραστηριότητες που χρησιμοποιούνται για την καλύτερη εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρουμε γενικά στοιχεία για τους πρόσφυγες και την εκπαίδευσή τους στη χώρα μας, μια που ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα έχει δεχθεί πολλές ροές προσφύγων, με αποτέλεσμα να ακολουθεί νέα στρατηγική πορεία στη διαπολιτισμική εκπαίδευση και στην ένταξη προσφυγόπουλων στην προσχολική εκπαίδευση και όχι μόνο. Επίσης, αναλύουμε το ρόλο του δασκάλου, μιας και αποτελεί το «ρόλο - κλειδί», για τη σωστή εκμάθηση των ελληνικών για τα προσφυγόπουλα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρουμε με ποιους τρόπους και δραστηριότητες γίνεται η εκμάθηση της γλώσσας κατά την προσχολική εκπαίδευση, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα σε ανάλογα προγράμματα που υιοθετούνται στη σύγχρονη εποχή. Στο τρίτο κεφάλαιο εστιάζουμε στις εκπαιδευτικές μεθόδους που είναι προτιμότερες να ακολουθούνται από το δάσκαλο απέναντι στους μετανάστες μαθητές, όπως είναι η συνεργατική και η εξατομικευμένη. Τέλος, στα συμπεράσματά μας αναφέρουμε γενικά αποτελέσματα από τα στοιχεία και τις μελέτες που αναλύσαμε στο θέμα αυτό, αλλά κάνουμε λόγο και για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση στη χώρα μας στο μέλλον.

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, οι μεγάλες μεταναστευτικές ροές προσφύγων έχουν αλλάξει τα δεδομένα σε πολλές από τις χώρες υποδοχής, μία από τις οποίες είναι και η χώρα μας. Σύμφωνα με στοιχεία του υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής, στις αρχές του 2017 είχαν φτάσει στην Ελλάδα 62.215 πρόσφυγες, ενώ με βάση στοιχεία του ΟΗΕ από το 2014 έως και το τέλος τους 2019 περίπου 2.050.000 άτομα, κυρίως από αραβικές χώρες, πέρασαν τη Μεσόγειο θάλασσα, αναζητώντας μία καλύτερη ζωή.

Η Ελλάδα, λόγω και της γεωγραφικής της θέσης, βρέθηκε στο επίκεντρο αυτού του φαινομένου, με αποτέλεσμα να πρέπει να διαχειριστεί μία σειρά από θέματα που σχετίζονται με τους πρόσφυγες. Ένα από τα βασικότερα ήταν η εκπαίδευση των προσφύγων και ιδιαίτερα η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας σε παιδιά του νηπιαγωγείου. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική επισκόπηση για το θέμα αυτό, υπάρχουν αρκετές πηγές που αφορούν στην εκπαίδευση παιδιών προσφύγων στο νηπιαγωγείο, αλλά και των προσεγγίσεων και πρακτικών που χρησιμοποιούνται για την καλύτερη ενσωμάτωσή τους στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ένας από τους βασικούς στόχους του νηπιαγωγείου είναι η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και των μεθόδων που χρησιμοποιούνται για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος.

Λέξεις-Κλειδιά: πρόσφυγες, διαπολιτισμική εκπαίδευση, εκμάθηση ελληνικών, νηπιαγωγείο, δραστηριότητες, παιχνίδια

Κεφάλαιο 1: Πρόσφυγες, Δικαιώματα και Εκπαίδευση

Το προσφυγικό ζήτημα είναι ένα πολύ βασικό θέμα, που ταλανίζει τη χώρα μας ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Ένα πρόβλημα που κορυφώθηκε το 2016, όταν πολλές ροές προσφύγων αναζήτησαν «καταφύγιο» σε κάποιες χώρες της Ευρώπης, λόγω τρομοκρατίας, συγκρούσεων ή άλλων γεγονότων στις χώρες τους. Η πλειοψηφία των ατόμων αυτών έφτασαν στην χώρα μας διασχίζοντας τη Μεσόγειο και έφτασαν αρχικά σε κάποια νησιά του Αιγαίου. Πιο συγκεκριμένα και σύμφωνα με στοιχεία των Ηνωμένων Εθνών, το 2016 εκτιμάται ότι περίπου 362.753 άνθρωποι έφτασαν στην ΕΕ με αυτό τον τρόπο, ενώ κάποιοι από αυτούς που προσπάθησαν να φτάσουν στην ΕΕ αγνοούνται ή έχασαν τη ζωή τους. (Επιστημονική επιτροπή προσφύγων, 2016)

Οι περισσότεροι από αυτούς αναζητούν ένα καλύτερο αύριο για τις οικογένειές τους και τα παιδιά τους, ώστε να έχουν μία καλύτερη εκπαίδευση και ζωή. Ωστόσο, αρχικά η χώρα μας βρέθηκε απροετοίμαστη να δεχθεί τόσο μεγάλες ροές προσφύγων, αλλά και να εντάξει τα παιδιά αυτών στην εκπαίδευση. Κάθε πρόσφυγας, ωστόσο, χρειάζεται ασφάλεια και ίσες ευκαιρίες ζωής και εκπαίδευσης σύμφωνα και με τους διεθνείς οργανισμούς.

1.1 Διαπολιτισμική Εκπαίδευση για Παιδιά Προσφύγων

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση προωθεί ένας νέο είδος εκπαίδευσης που προωθεί τις ίσες ευκαιρίες και δικαιώματα για όλα τα παιδιά. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνουν οι Κανακίδου και Παπαγιάννη (1998), η διαπολιτισμική παιδαγωγική αφορά μία νέα παιδαγωγική προσέγγιση, με βάση την πολιτισμική ετερότητα της νέας πραγματικότητας, η οποία προτείνεται ως ένα σύνολο διαδικασιών εξισορρόπησης μεταξύ εντάσεων και διακρίσεων.

Πιο συγκεκριμένα, ο όρος «διαπολιτισμική εκπαίδευση» αφορά το σύνολο των ενεργειών της μάθησης και των διαδικασιών που ακολουθούνται εντός του σχολείου. Βασικός στόχος της είναι η μεταβολή του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, ώστε να δημιουργηθεί ένα νέο περιβάλλον, που θα δίνει υποστήριξη, αλλά και ίσες ευκαιρίες σε όλους τους μαθητές. Με βάση τη διαπολιτισμική εκπαίδευση επιτυγχάνεται και ο

πολιτισμικός εμπλουτισμός, αλλά δίνεται και η ευκαιρία στα παιδιά να τοποθετούν τον εαυτό τους στη θέση του άλλου, έτσι ώστε να μπορούν να αντιλαμβάνονται τα πράγματα και από μία άλλη πλευρά. Άλλωστε, σύμφωνα με την Τσοκαλίδου (2012), το σχολείο πρέπει να βοηθά και στη διαμόρφωση της ταυτότητας του παιδιού, έτσι ώστε αργότερα να μπορεί να αποτελεί ένα ενεργό μέλος της κοινωνίας στην οποία ανήκει.

Είναι πολύ βασικό στοιχείο, σύμφωνα με τον Τσιάκαλο (2002), τα παιδιά των προσφύγων να μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα, για να μπορέσουν να ανταποκριθούν όχι μόνο στο σχολείο, αλλά και για να μπορέσουν να λειτουργήσουν στη νέα τους κοινωνία. Κι αυτό, διότι, αν δεν μάθουν τη γλώσσα, είναι πολύ πιθανό να αντιμετωπίσουν πολλά επιπρόσθετα προβλήματα, όπως ρατσισμό, περιθωριοποίηση, κοινωνικό αποκλεισμό, απομόνωση και άλλα. Παράλληλα, η ανεπαρκής χρήση της νέας γλώσσας, αν διαιωνίζεται, δεν θα τους επιτρέψει και να προχωρήσουν στην εκπαίδευση, να παρακολουθήσουν τα μαθήματα στο ελληνικό σχολείο, αλλά δεν θα μπορέσουν και να αναπτύξουν τις σχέσεις τους με τους γηγενείς μαθητές. Όλα αυτά είναι σημαντικά θέματα, τα οποία πρέπει να αντιμετωπιστούν εγκαίρως με τις σωστές πρακτικές και μεθόδους, ώστε να αποφευχθούν περαιτέρω προβλήματα.

Η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας από τους πρόσφυγες, στο νηπιαγωγείο και στις άλλες τάξεις, είναι ένα από τα πρώτα και καίρια βήματα που πρέπει να γίνουν, για να μπορέσουν τα παιδιά των προσφύγων να έχουν καλή εξέλιξη στο σχολείο, αλλά και να ενταχθούν στην κοινωνία. Μόνο μαθαίνοντας τη γλώσσα της χώρας στην οποία βρίσκεται κάποιος μπορεί να εξελιχθεί. Κατά συνέπεια, η εκμάθηση των ελληνικών από παιδιά μεταναστών που έχουν καταφθάσει στη χώρα μας είναι ένα από τα πρώτα πράγματα για τα οποία πρέπει να μεριμνήσουν, ώστε να αντιμετωπίσουν τη νέα τους ζωή και καθημερινότητα πιο εύκολα.

Πολλοί πρόσφυγες αναμφισβήτητα βρέθηκαν στη χώρα μας, εντελώς αναπάντεχα, χωρίς να έχουν κάνει καμία προετοιμασία, λόγω έκτακτων και δύσκολων γεγονότων στη χώρα τους, όπως πόλεμος, συγκρούσεις, οικονομική εξαθλίωση ή άλλα γεγονότα. Το γεγονός αυτό, καθώς και ότι αρχικά θα ένιωσαν ένα «πολιτισμικό σοκ», τους κάνει ιδιαίτερα ευάλωτους και ένα από τα βασικά σημεία για να εγκλιματιστούν

στο σχολείο, αλλά και στο ευρύτερο περιβάλλον της κοινωνίας είναι η εκμάθηση της γλώσσας στη χώρα στην οποία έχουν καταφύγει. (Γκότοβος, 2002)

Η εκμάθηση της γλώσσας στη χώρα προορισμού δεν πηγάζει από διάφορες εθνικιστικές ιδεολογίες, αλλά περισσότερο είναι μια τακτική που μπορεί να καλύψει τα δικά τους προβλήματα και ανάγκες σε πρώτο επίπεδο. Κι αυτό, διότι αρχικά οι πρόσφυγες πρέπει να μάθουν να επικοινωνούν σωστά, ώστε να μπορούν να κάνουν πιο εύκολη την καθημερινότητά τους. Η έλλειψη σωστής επικοινωνίας, λόγω μη γνώσης της ελληνικής γλώσσας, αποτελεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα για τη σωστή ένταξη και ενσωμάτωση των παιδιών των προσφύγων. Για παράδειγμα, για να μπορέσει ένα παιδί στο νηπιαγωγείο να παρακολουθήσει και να αλληλοεπιδράσει με το δάσκαλο και τα υπόλοιπα παιδιά στην τάξη, είναι βασικό να γνωρίζει την ελληνική γλώσσα. Κι αυτό, διότι στο χώρο του σχολείου και στις τάξεις δεν υπάρχει ένας διερμηνέας. Ειδικότερα, θα λέγαμε ότι στα νηπιαγωγεία οι δάσκαλοι, που είναι και οι πρώτοι που δέχονται τα παιδιά προσφύγων, βιώνουν πολλά προβλήματα με το θέμα της γλώσσας, διότι πολλά προσφυγόπουλα δεν καταλαβαίνουν ελληνικά. Αναμφίβολα το γεγονός αυτό δυσχεραίνει πολύ το έργο των νηπιαγωγών. (Αβραμίδου, 2014).

Παρ' όλα αυτά, σήμερα υπάρχουν αρκετές εκπαιδευτικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται στα νηπιαγωγεία για την εκμάθηση της γλώσσας της χώρας μας σε προσφυγόπουλα, ώστε να υπάρχει καλύτερη επικοινωνία, αλλά και να μπορέσουν να προχωρήσουν τα παιδιά αυτά στο κανονικό σχολείο. Σε αυτό το πλαίσιο, ο εκάστοτε νηπιαγωγός έχει έναν πολύ δύσκολο, απαιτητικό αλλά και σημαντικό ρόλο, διότι πρέπει να οργανώνει ανάλογα και το μάθημα, έχοντας ως βασικό του κριτήριο την ανάπτυξη των επικοινωνιακών ικανοτήτων των παιδιών στο νηπιαγωγείο. Ένα από τα βασικά στοιχεία της εκμάθησης της γλώσσας, που είναι βασικό να χρησιμοποιεί στην τάξη, είναι οι διάφορες δραστηριότητες που οργανώνει για τα παιδιά, μέσα από τις οποίες τα προσφυγόπουλα μπορούν να μάθουν καλύτερα και να ενδιαφερθούν για την ελληνική γλώσσα. (Καλέμης, Φραντζή & Αποστολάκη, 2019)

1.2 Ο Ρόλος του Δασκάλου

Η πολύ – πολιτισμική σύνθεση των τάξεων στο νηπιαγωγείο, πλέον, αποτελεί γεγονός, το οποίο προϋποθέτει ότι ο εκπαιδευτικός σήμερα πρέπει να είναι σε θέση να ανταπεξέλθει σε ένα ιδιαίτερα απαιτητικό έργο. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να είναι ενήμερος, να γνωρίζει νέους τρόπους προσέγγισης, ώστε να μπορεί να εκπαιδεύει όλους τους μαθητές ισότιμα, ανεξάρτητα από τη γλώσσα, την εθνικότητα ή το θρήσκευμά του, ενεργώντας πάντα με γνώμονα τις βασικές αρχές της αγωγής στη διαπολιτισμική εκπαίδευση. (Παπαναούμ, 2007)

Ο νηπιαγωγός, στη σημερινή εποχή, πρέπει να ενθαρρύνει τους μαθητές που έχουν έρθει από άλλα περιβάλλοντα να χρησιμοποιούν και τη μητρική τους γλώσσα, αλλά να μαθαίνουν και την ελληνική. Όπως αναφέρει ο Salgur (2013), σε έρευνά του, ο εκπαιδευτικός πρέπει να δίνει σημαντικά εφόδια στα παιδιά, αλλά και να διαμορφώνει το κατάλληλο εκπαιδευτικό κλίμα γι' αυτό, προωθώντας το σεβασμό, την αλληλεγγύη και τη διαφορετικότητα σε ένα σχολικό περιβάλλον που ενσωματώνει παιδιά και από άλλους πολιτισμούς. (Salgur, 2013)

Σύμφωνα με τη Δαφέρμου και συνεργάτες (2007), τα παιδιά μπορούν να μαθαίνουν καλύτερα, αλλά και να συμμετέχουν και να δρουν μέσα σε ένα περιβάλλον στο οποίο δεν νιώθουν αποκομμένα και στο περιθώριο, αλλά σε ένα περιβάλλον μέσα στο οποίο υπάρχει εκτίμηση και σεβασμός προς την ταυτότητά τους. (Δαφέρμου κ.ά., 2007). Το 2008, η Κεσίδου, σε μελέτη της, επεσήμανε ότι είναι βασικό στο χώρο του σχολείου να υπάρχει μία «κοινότητα», που θα δίνει ίσες ευκαιρίες σε όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές, που θα προωθείται η αλληλοεπίδραση και η συνεργασία και, κατ' επέκταση, θα ελαχιστοποιείται σε πολλές περιπτώσεις ο ανταγωνισμός.

Βέβαια, στο νηπιαγωγείο υπάρχουν και άλλα θέματα στα οποία πρέπει να μπορούν να ανταπεξέλθουν οι δάσκαλοι. Κι αυτό, διότι είναι ένα πολύ δύσκολο στάδιο, κι έτσι όπως διευκρινίζει ο Clark (2017), ο νηπιαγωγός θα πρέπει να έχει στο μυαλό τους και άλλα στοιχεία, όπως για παράδειγμα τις δυσκολίες και άλλους παράγοντες που μπορεί να δυσχεραίνουν την προσαρμογή των παιδιών, ιδιαίτερα σε αυτή την ηλικία, στο σχολείο. Για παράδειγμα, είναι βασικό ο δάσκαλος να έχει στο νου του ότι κάποια από αυτά τα παιδιά έχουν εκδιωχθεί από την πατρίδα τους, έχουν άσχημες εμπειρίες και πολλά πράγματα μπορεί να μη τους φαίνονται τόσο εύκολα, όπως για παράδειγμα να μάθουν την ελληνική γλώσσα. Κατά συνέπεια, γίνεται αντιληπτό ότι ο νηπιαγωγός

δεν έχει να αντιμετωπίσει μόνο προβλήματα παράδοσης της ύλης και τρόπους με τους οποίους θα προωθήσει την ένταξη μαθητών που δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα, αλλά και προβλήματα ψυχολογίας των προσφύγων μαθητών. (Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος, 2014)

Σύμφωνα με μια έρευνα των Latisha και Young (2017), όπου εξετάστηκαν οι γνώσεις του νηπιαγωγού σχετικά με τις έννοιες της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, αναλύοντας τους παράγοντες που ίσχυαν, σε ένα σχολείο με 23 μαθητές που φοιτούσαν για πρώτη φορά στο νηπιαγωγείο στην εκπαίδευση στη Γαλλία. Οι μαθητές ήταν παιδιά μεταναστών, οι οποίοι στο σπίτι μιλούσαν τη δική τους γλώσσα. Τα δεδομένα της έρευνας αυτής συγκεντρώθηκαν με συνεντεύξεις και βίντεο καθόλη τη διάρκεια μιας σχολικής χρονιάς. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, διαπιστώθηκε ότι η νηπιαγωγός δημιουργούσε ασφαλές περιβάλλον για όλα τα παιδιά στην τάξη, αξιοποιούσε ως ένα βαθμό και την κουλτούρα των προσφύγων μαθητών. Έτσι, φάνηκε ότι δημιούργησε μία «γέφυρα» ανάμεσα στις δύο γλώσσες (τη μητρική και αυτή που χρησιμοποιούνταν στο σχολείο, δηλαδή τη γαλλική) ώστε να ενισχύσει τη συμμετοχή και την πρόοδο των μαθητών στην εκμάθηση των ελληνικών. Κατά συνέπεια, γίνεται αντιληπτό ότι οι μέθοδοι και οι πρακτικές που χρησιμοποιούνται κάθε φορά για την ομαλή ένταξή τους στο νηπιαγωγείο παίζουν πολύ μεγάλο ρόλο, καθώς και ο τρόπος χειρισμού των καταστάσεων του νηπιαγωγού. Δηλαδή, στην περίπτωση αυτής της μελέτης υπήρξαν πολλά θετικά αποτελέσματα, σύμφωνα με τις πρακτικές που ακολουθούσε η νηπιαγωγός, ώστε να κάνει τα παιδιά να νιώθουν ασφάλεια, αλλά και ότι μπορούν να χρησιμοποιούν στοιχεία της κουλτούρας και της γλώσσας τους.

Σύμφωνα με τον Γκόβαρη (2011), είναι βασικό τα παιδιά στο νηπιαγωγείο να εξοικειώνονται όσο περισσότερο γίνεται με την ελληνική γλώσσα. Αν και κάποιοι εκπαιδευτικοί καταλαβαίνουν την ασφάλεια που μπορεί να νιώθει ένα παιδί στο νηπιαγωγείο χρησιμοποιώντας τη μητρική του γλώσσα, ωστόσο είναι σημαντικό να αρχίσει να απομακρύνεται σιγά – σιγά από αυτή, έστω να υπερισχύσει η νέα γλώσσα που χρησιμοποιείται στη νέα κοινωνία, στην οποία το παιδί καλείται να εγκλιματιστεί.

Για την εκμάθηση της γλώσσας, η Χατζηδάκη (2000) τονίζει ότι η διδασκαλία στο νηπιαγωγείο πρέπει να συνδυαστεί με πρακτικές διδασκαλίας, που δίνουν την ευκαιρία στους μαθητές, είτε μέσα από το παιχνίδι είτε από σχέδια και ζωγραφιές να αλληλοεπιδράσουν και να επικοινωνήσουν, ώστε να αναπτύξουν τις γλωσσικές τους

ικανότητες. Για παράδειγμα, στο νηπιαγωγείο, ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιεί διάφορες τεχνικές και δραστηριότητες για τους μικρούς μαθητές, όπως οι εικόνες, ώστε να τους δείχνει πώς γράφεται και πώς διαβάζεται μία λέξη, αλλά και να τους εξηγεί τη σημασία τους.

Ο εκπαιδευτικός που αναλαμβάνει το δύσκολο έργο να διδάξει παιδιά προσφύγων στον νηπιαγωγείο πρέπει να έχει και την κατάλληλη υποστήριξη, εκτός από την κατάρτιση, διότι ιδιαίτερα σε αυτή την ηλικία ανακύπτουν βασικά προβλήματα και διαφορές στις τάξεις, λόγω της διαφορετικότητας των παιδιών και στον τρόπο που έχουν μάθει. Ένα ακόμη στοιχείο είναι ότι ο δάσκαλος είναι θεμιτό να αναπτύσσει δεσμούς και με τους γονείς των νηπίων ή ακόμη και με την κοινότητα των προσφύγων, έτσι ώστε να μπορέσει να αντιληφθεί καλύτερα τις ελλείψεις των παιδιών, αλλά και να μάθει τα προβλήματά τους. Κι αυτό, διότι πολλά παιδιά αντιμετωπίζουν και πολλά ψυχολογικά προβλήματα, τα οποία δεν είναι εύκολο να ξεπεράσουν, οπότε χρειάζονται βοήθεια και υποστήριξη και από το δάσκαλο στο σχολείο. (Επιστημονική Επιτροπή Προσφύγων ΥΠΕΠΘ, 2016)

1.3 Δικαιώματα Παιδιών

Τα δικαιώματα των παιδιών προστατεύονται και έχουν κατοχυρωθεί με ανάλογες συμβάσεις από διεθνείς οργανισμούς, έτσι ώστε όλα τα παιδιά του κόσμου να έχουν ίσες ευκαιρίες στο σχολείο και στην κοινωνία και κανένα παιδί να μη μείνει χωρίς εκπαίδευση ή στο περιθώριο της κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, στις 20 Νοεμβρίου 1989 υιοθετήθηκε η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του Παιδιού στα Ηνωμένα Έθνη. Στη χώρα μας η σύμβαση αυτή κατοχυρώθηκε με ανάλογο νόμο του 1992 (Ν.2101/92), στον οποίο αναφέρονται αναλυτικά όλα τα δικαιώματα που αφορούν στα παιδιά, ανεξαρτήτως θρησκείας, φύλου, καταγωγής και διευκρινίζονται τα δικαιώματά τους. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 28 της εν λόγω σύμβασης, κάθε παιδί, ανεξάρτητα από την καταγωγή και τη διαφορετικότητά του, έχει ίσες ευκαιρίες στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και, επιπλέον, διευκρινίζεται ότι κάθε κράτος πρέπει να μεριμνά αλλά και να ενθαρρύνει την τακτική φοίτηση στο σχολείο όλων των παιδιών. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016)

Το Σύμφωνο αυτό (άρθρο 28), καθώς και το Διεθνές Σύμφωνο, που αφορά τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά δικαιώματα του παιδιού (άρθρο 13) διακηρύσσουν ότι κάθε παιδί του κόσμου ανεξαιρέτως έχει ίσα δικαιώματα και ευκαιρίες στον τομέα της εκπαίδευσης, όπου σε αυτήν συμπεριλαμβάνεται η υποχρεωτική και δωρεάν εκπαίδευση που παρέχεται από το κράτος στην πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Χαρακτηριστικά να αναφέρουμε ότι για το θέμα αυτό ο Οργανισμός UNCHR (2003) υιοθέτησε μία σειρά από πολιτικές για το θέμα της ενίσχυσης και της προστασίας των παιδιών-προσφύγων. (UNCHR, 2003).

Όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη – μέλη, η προσχολική εκπαίδευση και η ένταξη και φροντίδα των προσφυγόπουλων που καταφθάνουν στις χώρες υποδοχής από τρίτες χώρες αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους εφαρμογής μιας συγκεκριμένης προσέγγισης. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με το σχέδιο ενσωμάτωσης πολιτών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2016) για τρίτες χώρες διευκρινίζεται ότι η προσχολική εκπαίδευση έχει μεγάλη σημασία, ιδιαίτερα για την ανάπτυξη της γλώσσας της χώρας υποδοχής για τα παιδιά αυτά, αλλά και για την ομαλή ένταξή τους σε ένα ετερογενές γι' αυτά περιβάλλον. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016). Πολλές έρευνες, άλλωστε, συνηγορούν στο βασικό θέμα της προσχολικής εκπαίδευσης, κάνοντας λόγο για την ιδιαίτερη φροντίδα και προσοχή που θα πρέπει να προσφέρεται ειδικά σε περιθωριοποιημένα παιδιά, που μένουν έξω από το σύνολο του σχολείου, λόγω της γλώσσας ή της θρησκείας ή της εθνικότητάς τους. Η προσχολική εκπαίδευση πρέπει να συμβάλλει στη σταθερότητα και στην κοινωνική συνοχή, κι αυτό διότι αποτελεί τον πρώτο «σταθμό» για τα παιδιά για το σχολείο και τη μάθησή τους (European Union Agency for Fundamental Rights, 2017).

Κεφάλαιο 2: Εκμάθηση Ελληνικής Γλώσσας στο Νηπιαγωγείο

2.1 Η Σημασία της Γλώσσας

Για τους πρόσφυγες μαθητές είναι πολύ βασικό να μάθουν την ελληνική γλώσσα από το νηπιαγωγείο, ώστε να έχουν τα κατάλληλα εφόδια για να μπορέσουν να προχωρήσουν και στις επόμενες τάξεις της εκπαίδευσης. Συνήθως, σε αυτή την ηλικία, η διαδικασία της εκμάθησης επικεντρώνεται κυρίως γύρω από παιχνιδάκια

τρόπους και όχι μέσω της συμβατικής και οριοθετημένης διδασκαλίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Αβραμίδου (2014), η γλωσσική ετερότητα εμφανίζει αρκετές διακυμάνσεις και μεγάλη ποικιλία σε πολλά ελληνικά σχολεία. Για παράδειγμα, η ίδια διευκρινίζει ότι το σχολείο στη χώρα μας προβάλλει την ελληνική ως βασική γλώσσα διδασκαλίας σε μαθητές που έχουν άλλη μητρική γλώσσα και οι οποίοι καλούνται να μάθουν ελληνικά, ώστε να εντυφώσουν και στη γλώσσα της χώρας μας, και στο εκπαιδευτικό σύστημα και στην κουλτούρα. Έτσι, το σχολείο, ως βασικός οργανισμός της κοινωνίας, διαδραματίζει έναν πολύ ουσιαστικό ρόλο για τη σωστή και ομαλή ένταξη των προσφυγόπουλων στην Ελλάδα. Πρέπει να ειπωθεί ότι τα παιδιά αυτά αναζητούν ένα καλύτερο αύριο, μέσα από την εκπαίδευση, αλλά και να βρουν ελπίδα στη ζωή τους καθώς και το σωστό δρόμο για την πλήρη ένταξή τους στη χώρα υποδοχής τους. (Αβραμίδου, 2014).

Σίγουρα, η εκμάθηση της ελληνικής, από τα μικρά παιδιά που έχουν φύγει από την πατρίδα τους, συνήθως κάτω από πολύ αντίξοες συνθήκες, δεν είναι μία εύκολη υπόθεση. Γι' αυτό και ο τρόπος εκμάθησής της είναι πολύ βασικός. Πρέπει να δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στην προφορική εκμάθηση της γλώσσας. Όπως επισημαίνει ο Harris και οι συνεργάτες του, για τα μικρά παιδιά της προσχολικής ηλικίας, η καλλιέργεια του προφορικού λόγου είναι πιο καθοριστική για τον εγγραμματισμό, που θα ακολουθήσει στις επόμενες τάξεις. Κι αυτό, διότι για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας κύρια πηγή μάθησης είναι ο προφορικός λόγος, μέσα από τον οποίο μαθαίνουν νέες λέξεις και προτάσεις. (Harris, 2011)

Σύμφωνα με έρευνα του Τσιούμη (2003), στις πρώτες αυτές τάξεις πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μία σειρά από ιδιαιτερότητες και χαρακτηριστικά των παιδιών αυτών (π.χ., πολιτισμικά, θρησκευτικά, ιστορικά κ.λπ.) κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, ώστε να μπορεί και ο δάσκαλος να προσαρμόζει ανάλογα και τις δραστηριότητες που θα χρησιμοποιήσει στην τάξη για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας από τους πρόσφες μαθητές. Κι αυτό, διότι πολλά παιδιά προσφύγων μπορεί να διαφέρουν και ως προς το επίπεδο της γνώσης των ελληνικών, κι έτσι ο δάσκαλος καλείται να βοηθήσει περισσότερο τα παιδιά εκείνα που έχουν ελλείψεις και κενά, ώστε να μη μένουν πίσω. Επίσης, άλλα παιδιά μπορεί να έχουν και άλλα προβλήματα, όπως ψυχολογικά, καθώς αρκετά από αυτά με το μεγάλο και δύσκολο ταξίδι που έχουν κάνει, αφήνοντας πίσω τη χώρα τους, την πατρίδα τους, τα ήθη και έθιμα, καλούνται να εντυφώσουν σε ένα εντελώς νέο περιβάλλον. Πολλά από τα παιδιά αυτά έχουν

φοβίες, στρες ή δυσκολεύονται πολύ ή άλλα νιώθουν ανασφάλειες και δεν μπορούν εύκολα να αφομοιωθούν στο εκπαιδευτικό σύστημα και στη νέα τους κοινωνία. Δεν είναι άλλωστε λίγα τα περιστατικά που παιδιά, όπως αναφέρουν γονείς, δεν μπορούν να κοιμηθούν εύκολα το βράδυ γιατί βλέπουν εφιάλτες κ.λπ. Γίνεται αντιληπτό ότι τα παιδιά αυτά δεν είναι και εύκολο να ενσωματωθούν με τους γηγενείς μαθητές, καθότι σε πολλές περιπτώσεις επιλέγουν την απομόνωση στα διαλείμματα και δεν είναι εύκολο να εγκλιματιστούν. (Γσιούμης, 2003)

Βέβαια, είναι επίσης σημαντικό να ειπωθεί ότι μόλις τα παιδιά προσφύγων ενταχθούν στην τάξη του νηπιαγωγείου και αρχίσει και η συναναστροφή τους με τα άλλα παιδιά, η διαδικασία της εκμάθησης της γλώσσας μπορεί να επιταχυνθεί. Αρκεί, φυσικά, και αυτά να νιώθουν οικεία και ασφάλεια, ώστε να νιώσουν ότι έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους υπόλοιπους μαθητές. Όμως, για να γίνει αυτό, είναι πολύ βασικό να υπάρχουν τα ανάλογα βιβλία, το καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό, καθώς και καλά μελετημένα αναλυτικά προγράμματα, ώστε οι μαθητές αυτοί να μάθουν καλά τα ελληνικά και να μπορέσουν να ενσωματωθούν πλήρως στο μαθησιακό τους περιβάλλον. (Koehler and Schneider, 2019).

Πρέπει να σημειωθεί ότι η εκμάθηση της γλώσσας στη χώρα υποδοχής είναι μία δύσκολη διαδικασία και πρέπει να συμβάλλουν όλοι με τον τρόπο τους και τις ενέργειες που απαιτούνται, ώστε τα παιδιά αυτά να μπορέσουν να ενσωματωθούν πλήρως και να «ξεκλειδώσουν» τις γνώσεις τους, έχοντας παράλληλα και ίσες ευκαιρίες με τους γηγενείς μαθητές της υπόλοιπης τάξης. Για να μπορέσουν να μάθουν σωστά την ελληνική γλώσσα οι πρόσφυγες μαθητές, θα πρέπει να έχουν και την ανάλογη υποστήριξη και σωστή καθοδήγηση από τους δασκάλους τους, ώστε να καλύπτουν και τα «κενά» που έχουν, να ενθαρρύνονται και να μπορέσουν να προχωρήσουν. Σε διαφορετική περίπτωση, αν δηλαδή δεν μάθουν από τις πρώτες τάξεις του σχολείου σωστά τη χρήση της ελληνικής γλώσσας, θα είναι πολύ δύσκολο γι' αυτά τα παιδιά μετά να προχωρήσουν στις επόμενες τάξεις του σχολείου. Γι' αυτό γίνεται αντιληπτό ότι χρειάζεται στοχευμένη γλωσσική υποστήριξη, είτε στη σχολική τάξη είτε μέσω ειδικών προγραμμάτων αποκατάστασης και στήριξης, για να μην αντιμετωπίσουν αργότερα εμπόδια στη σχολική τους μάθηση, αλλά και στη ζωή τους γενικότερα στη νέα κοινωνία στην οποία έχουν εισέλθει. (Φραγκουδάκη, 2007)

Βέβαια, στην ένταξη παιδιών προσφύγων στο ελληνικό σχολείο υπάρχουν και κάποια προβλήματα, διότι ιδιαίτερα τα προηγούμενα χρόνια δεν υπήρξε συγκεκριμένο πλάνο πρόβλεψης των γονιών των παιδιών αυτών στην εκπαιδευτική διαδικασία, κάτι που είναι πολύ σημαντικό. Είναι πολύ ουσιαστικό ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια στο σχολείο, όπως για παράδειγμα, στο νηπιαγωγείο να συμμετέχουν και να ενδιαφέρονται και οι γονείς για την ομαλή ένταξη και πρόοδο των παιδιών τους. Σε αυτό το σημείο είναι ουσιαστικό να αναφερθεί ότι η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ έχει οργανώσει μία σειρά από ενημερώσεις και δράσεις για τους γονείς για το πρόγραμμα που ακολουθείται σε εκπαιδευτικά ιδρύματα, καθώς και τους κανόνες που ακολουθούνται στα σχολεία σε κάθε χώρα, όπως και στην Ελλάδα. Όμως, η αβέβαιη κατάσταση που δημιουργείται σχετικά με το θέμα των προσφύγων, την κινητικότητά τους, αλλά και σε ποια χώρα τελικά θα καταλήξουν, δημιουργεί αρκετά προβλήματα, λειτουργώντας ως ανασταλτικός παράγοντας. Δηλαδή, σε αρκετές περιπτώσεις δεν υπήρξαν βασικές διαρροές προσφύγων από τα μαθήματα κατά τη διάρκεια του έτους. Άλλωστε, πρέπει επίσης να τονιστεί ότι υπάρχει και ένας αριθμός προσφύγων, που, αν η χώρα στην οποία βρίσκονται δεν αποτελεί και τον τελικό προορισμό τους, τότε δεν μετέχουν ενεργά ή και καθόλου στην εκπαιδευτική διαδικασία ή δεν μπαίνουν καν στον κόπο να μάθουν την ελληνική γλώσσα.

Ένα άλλο δύσκολο σημείο στην ομαλή ένταξή τους είναι οι αντιδράσεις που μπορεί να υπάρχουν στις κοινωνίες, που λειτουργούν ως ανατρεπτικά φαινόμενα. Χαρακτηριστικά τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι τάσεις ρατσισμού και χλευασμού παιδιών προσφύγων, που σε ένα ποσοστό υπάρχουν και στα ελληνικά σχολεία. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι δάσκαλοι στο σχολείο, αλλά και οι τοπικές κοινωνίες, πρέπει να συμβάλλουν με ανάλογες ενέργειες, ώστε να βοηθούν στην πλήρη ένταξή τους, αλλά και να συμβάλλουν, ώστε να εξουδετερωθούν αυτές οι ενέργειες.

2.2 Εκπαιδευτικά Προγράμματα για Πρόσφυγες στην Ελλάδα

Τα σύγχρονα εκπαιδευτικά προγράμματα, που προσφέρονται για τους πρόσφυγες μαθητές, πρέπει να είναι αναλυτικά, κατανοητά και απλά, αλλά παράλληλα πρέπει και να παρέχουν επιλογές, σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα, τις προσωπικές εμπειρίες, αλλά και τις πραγματικές καταστάσεις ζωής και δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα παιδιά αυτά μέχρι να φτάσουν στη χώρα μας. Πρέπει να σημειωθεί

ότι σήμερα στις τάξεις του νηπιαγωγείου, ο μαθητικός πληθυσμός είναι ανομοιογενής, κάτι που δυσκολεύει ακόμη περισσότερο το έργο των εκπαιδευτικών, γι' αυτό και είναι θεμιτό στο μάθημα, στα παιχνίδια και στις διάφορες δραστηριότητες στην τάξη να λαμβάνονται υπόψη και οι ανάγκες και οι επιθυμίες των παιδιών. (Φλουρής, 1995)

Υπάρχουν πολλών ειδών προγράμματα εκπαίδευσης που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο νηπιαγωγείο, για την εκμάθηση ελληνικών. Τις περισσότερες φορές, τα προγράμματα αυτά γίνονται μέσα από διάφορες δραστηριότητες στην τάξη, μέσα από την αφήγηση ιστοριών, από παζλ, παιχνίδια, ζωγραφιές και άλλα. Χαρακτηριστικά να αναφέρουμε κάποιους τίτλους τέτοιων προγραμμάτων, όπως η «Παρέα με τον Παππού Αίσωπο», που απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, και αποτελείται από εικονογραφημένους τους μύθους, έξι στο σύνολο, όπου κάθε μύθος αποτελεί μία κάρτα, με τις ανάλογες εικόνες, καθώς υπάρχουν και κονκάρδες με ήρωες του Μύθου. Οι δραστηριότητες αυτές, όπως και άλλες, με βάση παραμύθια και μικρές ιστορίες, που χρησιμοποιούνται στο νηπιαγωγείο, συνδέονται άμεσα με τις βασικές αρχές και τους στόχους της διαθεματικής προσέγγισης για τα μικρά παιδιά προσφύγων στις πρώτες τάξεις του σχολείου. (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ).

Ο δάσκαλος μπορεί να δημιουργήσει διάφορα παιχνίδια και δραστηριότητες με βάση αυτόν τον φάκελο στο νηπιαγωγείο, όπου έτσι τα παιδιά θα μπορούν να μάθουν πιο εύκολα τις λέξεις. Ή μπορεί ο δάσκαλος να χρησιμοποιήσει κάποιον άλλον τίτλο προγράμματος, όπως για παράδειγμα: «η Αλφαβήτα ταξιδεύει». Αυτός ο φάκελος, όπως και άλλοι φάκελοι, περιέχουν διάφορα παζλ, κάρτες, και παιχνίδια για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, ώστε να μπορούν μέσα από αυτές τις δραστηριότητες να μαθαίνουν πιο εύκολα την ελληνική γλώσσα. Για παράδειγμα, για την «Αλφαβήτα» υπάρχει παιχνίδι με κάρτες με ένα τρενάκι, που το κάθε βαγόνι έχει ένα γράμμα και με βάση τις εικόνες τα παιδιά μπορούν να μάθουν την ελληνική αλφάβητο, εύκολα, μέσα από το παιχνίδι και διασκεδάζοντας. Έτσι, μέσα από το υλικό αυτό, με τα ωραία χρώματα και σχήματα, τα μικρά παιδιά μπορούν επίσης να μάθουν να συνδυάζουν συλλαβές, γράμματα και λέξεις, παίζοντας παράλληλα με τα σχήματα και τα χρώματα. (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ)

Αξίζει να αναφερθεί ότι τα σύγχρονα προγράμματα που χρησιμοποιούνται για την καλύτερη παιδαγωγική στις μέρες μας, βασίζονται σε νέες αντιλήψεις, που ως βάση

έχουν ένα σχολείο ανοιχτό για όλους. Πρόκειται για μια νέα προσέγγιση που ενδιαφέρεται και ενθαρρύνει όλους για συμμετοχή, χωρίς προκαταλήψεις.

2.3 Δραστηριότητες

Η διδασκαλία της γλώσσας στα μικρά παιδιά, σε αυτή την ηλικία, σαφέστατα δεν γίνεται να διδάσκεται με τον ίδιο τρόπο όπως και στους ενήλικες. Σε αυτή την ηλικία είναι καλύτερα η μάθηση να γίνεται μέσα από ευχάριστες δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο και με τρόπο παιγνιώδη. Οι δραστηριότητες αυτές μπορούν να συμπεριλαμβάνουν μία σειρά από παιχνίδια, παραμύθια, σχέδια, τραγούδια, ζωγραφική και πολλά άλλα. Όλα αυτά αποτελούν δραστηριότητες, που αναμφισβήτητα αρέσουν πολύ στα μικρά παιδιά κι έτσι μπορεί να διδαχθούν την ελληνική πιο εύκολα. Για παράδειγμα, ο νηπιαγωγός στην τάξη μπορεί να κάνει και συνδυασμό κάποιων δραστηριοτήτων, όπως μέσα από μια ιστορία μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να δημιουργήσουν κάποιες κατασκευές κ.λπ. Με αυτόν τον τρόπο ενισχύονται σε σημαντικό βαθμό οι αισθήσεις, αλλά και η αντίληψη κάθε παιδιού. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, το γεγονός ότι οι ιστορίες και τα παραμύθια, σε συνδυασμό με ζωγραφιές και αναπαραστάσεις ενισχύουν και τη δημιουργικότητα και τη φαντασία των μικρών παιδιών, εμπλουτίζοντας έτσι τις γνώσεις τους. (Compayre, 2018)

Η αξιοποίηση αυτών των δραστηριοτήτων στην πολύ-πολιτισμική τάξη μπορεί να βοηθήσει σημαντικά τους πρόσφυγες μαθητές να μάθουν λέξεις και εύκολα νοήματα της ελληνικής. Με λίγα λόγια, μέσα από τις δραστηριότητες, τα παιδιά αυτά μπορούν να ανακαλύψουν την ελληνική γλώσσα, αλλά και να μάθουν νέες λέξεις, καθώς και να εντυπώσουν στη σωστή προφορά τους. Οι βιωματικές δραστηριότητες, όπως επισημαίνει ο Compayre (2018), επιδρούν σε μεγάλο βαθμό στην ενεργή συμμετοχή των μικρών μαθητών, κάτι που δεν συμβαίνει στην περίπτωση που τα μικρά παιδιά καλούνται να μάθουν κάποιους κανόνες της νέας γλώσσας που μαθαίνουν, όπως για παράδειγμα γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες. Σε αυτό το σημείο, τονίζει επίσης ότι η παρουσίαση τέτοιων κανόνων είναι ασύμβατη με το γνωστικό επίπεδο των μαθητών αυτών, επισημαίνοντας ότι κατά την προσχολική εκπαίδευση σε μετανάστες μαθητές είναι καλύτερα να μη χρησιμοποιούνται κανόνες γραμματικής, δομή της γλώσσας και συναφή θέματα, ώστε να είναι πολύ πιο εύκολο για τα παιδιά αυτά να εντυπώσουν στην εκμάθηση της γλώσσας. (Compayre, 2018)

Υπάρχουν πολλές άλλες τέτοιες δραστηριότητες, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο νηπιαγωγείο, ώστε οι πρόσφυγες μαθητές να μάθουν εύκολα και γρήγορα την ελληνική γλώσσα μέσα από το παιχνίδι. Όλες αυτές οι δραστηριότητες βασίζονται στην επικοινωνιακή προσέγγιση, η οποία μπορεί να γίνει μέσα από διάφορους τρόπους μέσα στις τάξεις της προσχολικής εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, η λεξική προσέγγιση, όπως άλλωστε φαίνεται και από τον τίτλο της, βασίζεται κυρίως στις λεξικές συστάδες. Αυτές αποτελούνται συνήθως από μικρές φράσεις, μέσω των οποίων ο μαθητής στο νηπιαγωγείο μπορεί να διδαχθεί πιο εύκολα το λεξιλόγιο, τη γραμματική δομή και να αρχίσει να μαθαίνει ευχάριστα την ελληνική γλώσσα. Πρόκειται, στην ουσία, για μία διδασκαλία που γίνεται μέσω της έμμεσης προσέγγισης, από το παιχνίδι, όπως πχ., με τα γράμματα στο κάθε βαγόνι του τρένου. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι λεξικές συστάδες αποθηκεύονται εύκολα στη μνήμη του παιδιού και ανακαλούνται κατευθείαν. (Lewis, 2002).

Σύμφωνα με τον Cameron (2001), ένας άλλος τρόπος εκμάθησης είναι μέσω της ολικής σωματικής αντίδρασης, μια προσέγγιση που θεωρείται αρκετά διασκεδαστική, αλλά και αποτελεσματική για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Με βάση αυτή την προσέγγιση, ο μαθητής ακούει όλες τις οδηγίες στα ελληνικά, που δίνονται από το δάσκαλο στην κάθε τάξη, και πρέπει να ανταποκριθεί με τις ανάλογες κινήσεις, ακολουθώντας πάντα τις εντολές του δασκάλου. Για παράδειγμα, ο δάσκαλος μπορεί να δίνει εντολές, όπως «σήκω πάνω», «έλα στον πίνακα» κ.λπ. Βασικός στόχος αυτής της προσέγγισης είναι να διευκολυνθεί ο μαθητής στην κατανόηση του περιεχομένου στην τάξη, χωρίς ωστόσο ο δάσκαλος να απαιτεί από τον μαθητή την παραγωγή λόγου. Δηλαδή, στην περίπτωση αυτή, ο δάσκαλος εστιάζει, ώστε να καταλάβει αν ο μαθητής έχει αντιληφθεί τις εντολές του και αν τις έχει εκτελέσει σωστά. (Cameron, 2001)

Ο Willis (1996) τονίζει και τη σημασία της συνεργατικής μάθησης, για την καλύτερη αλληλοεπίδραση και επικοινωνία των παιδιών. Σε αυτή την περίπτωση είναι σημαντικό ο δάσκαλος να τις οργανώσει, έχοντας στο μυαλό του έναν στόχο: τη επιτυχή συμμετοχή των μαθητών σε αυτές. Τέτοιες δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο μπορεί να συμπεριλαμβάνουν τη σύνθεση ενός μικρού παραμυθιού με πολύ απλά λόγια. Η σύνθεση του παραμυθιού μπορεί να γίνει με διάφορα απλά υλικά που υπάρχουν στη σχολική αίθουσα, όπως κάρτες, σπιτάκια, καρτούν και άλλα, τα οποία τοποθετούνται πάνω σε ένα θρανίο και με βάση τις κάρτες που βλέπουν οι μαθητές, ο

δάσκαλος μπορεί να τους ζητήσει να συνθέσουν ένα μικρό παραμύθι, όπως για παράδειγμα, αν οι κάρτες δείχνουν δέντρα και λουλούδια, μπορούν οι μαθητές να μιλήσουν για ένα δάσος. (Willis, 1996)

Ένα άλλο στοιχείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην τάξη και είναι πολύ ενδιαφέρον για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας για τους πρόσφυγες μαθητές είναι μέσω της τέχνης. Πρέπει να σημειωθεί ότι η τέχνη είναι πολύ σημαντική για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, κι αυτό διότι αποτελεί μία βασική πηγή έκφρασης των συναισθημάτων τους, αλλά και μία πολύ ωραία και διασκεδαστική εμπειρία μέσα στη σχολική τάξη. Για παράδειγμα, αν ο δάσκαλος θέλει να δείξει πώς γίνεται ένας απλός διάλογος, μπορεί να δημιουργήσει ένα κουκλοθέατρο, όπου θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει μία μασκότ, με ελληνικό όνομα, για να ενθαρρύνει τα παιδιά να προφέρουν το όνομα, αλλά και να μάθουν να ακούν και να χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα. Με αυτόν τον τρόπο, επίσης, τα παιδιά μαθαίνουν να επικοινωνούν και να αλληλοεπιδρούν καλύτερα και με το δάσκαλό τους, κάτι που αναπόφευκτα επηρεάζει και την απόκτηση του ελληνικού λεξιλογίου τους. (Steiner, 2008)

Η εκμάθηση με βάση το περιεχόμενο πρέπει να γίνεται με φυσικό τρόπο, όπως χαρακτηριστικά τονίζουν οι Richards και Rodgers (2001). Σύμφωνα με αυτό το στοιχείο της μάθησης, η διδασκαλία στη σχολική τάξη πρέπει να δίνει ιδιαίτερο βάρος στις επικοινωνιακές δεξιότητες των μαθητών, οι οποίοι πρέπει να χρησιμοποιούν τη γλώσσα (στη συγκεκριμένη περίπτωση την ελληνική γλώσσα), για να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, να ανταλλάξουν πληροφορίες και να μάθουν. Η προσέγγιση βοηθά στην ανάπτυξη των γνωστικών δεξιοτήτων, κάτι που μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους μέσα στην τάξη του νηπιαγωγείου, όπως για παράδειγμα με τη χειροτεχνία. (Richards & Rodgers, 2001)

Η θεματική προσέγγιση και επεξεργασία διαφόρων θεμάτων στο νηπιαγωγείο αφορά έναν τρόπο διδασκαλίας που προσφέρει πολλά οφέλη σε παιδιά προσχολικής ηλικίας που έχουν έρθει από ξένα περιβάλλοντα και μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα. Μέσω της θεματικής προσέγγισης, ο δάσκαλος μπορεί να βοηθήσει και να εμπλουτίσει τις νέες γνώσεις των μικρών παιδιών, αναδεικνύοντας κάθε φορά ένα άλλο θέμα. Για παράδειγμα, μπορεί να χρησιμοποιήσει ως μία θεματική ενότητα, όπως μια γιορτή (π.χ., το Πάσχα), αλλά και να αναφέρει όλα τα στοιχεία που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη γιορτή, όπως πώς γιορτάζεται το Πάσχα στην Ελλάδα και ποια έθιμα

ακολουθούνται κατά τη διάρκειά του. Πάνω στο θέμα στο οποίο έχει επιλέξει ο δάσκαλος, μπορεί να διαθέσει σχετικές φωτογραφίες με διάφορες εύκολες πληροφορίες για τα παιδιά, όπως, πχ. τσούγκρισμα αυγών, λαμπάδες. Ανάλογα παραδείγματα μπορούν να γίνουν και σε σχέση με άλλες εορτές, όπως τα Χριστούγεννα, η 28^η Οκτωβρίου κ.λπ. Έτσι, με αναφορά σε ένα συγκεκριμένο θέμα κάθε φορά, μπορούν οι μικροί μαθητές να μαθαίνουν λέξεις, έννοιες, αλλά και στοιχεία που αφορούν την παράδοση της χώρας μας.

Μία άλλη προσέγγιση μπορεί να γίνει μέσω ιστοριών. Άλλωστε, οι ιστορίες, ιδιαίτερα σε παιδιά αυτής της ηλικίας, είναι πολύ ευχάριστες και εξάπτουν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους, ενώ παράλληλα μαθαίνουν. Μπορεί, για παράδειγμα, ο δάσκαλος να ζητήσει από τους μικρούς μαθητές να μοιραστούν μια εμπειρία τους στην τάξη, με όσα ελληνικά γνωρίζουν, και να τα βοηθήσει ο δάσκαλος στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου τους κ.λπ. Οι ιστορίες, σύμφωνα με τους Ellis and Brewster (1991), συμβάλλουν σημαντικά στην κοινωνική, γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, διότι μέσα από αυτές και με τη συνεχή επανάληψη μικρών ιστοριών, που περιέχουν συγκεκριμένες λέξεις και προτάσεις, δημιουργούνται μοτίβα που διευκολύνουν σε μεγάλο βαθμό τη γνώση και τη μάθηση, αλλά και την εμπέδωση διαφόρων εννοιών στην ελληνική γλώσσα, έννοιες όπως είναι το σχήμα, ο χρόνος, η αλληλουχία γεγονότων και άλλα. Παράλληλα με αυτόν τον τρόπο, ο πρόσφυγας μαθητής διευκολύνεται και στον προφορικό λόγο. (Ellis and Brewster, 1991)

Σύμφωνα με τις μελέτες των Αλεξίου και Τζακώστα (2014), η χρήση ιστοριών μπορεί να συνδυαστεί και με διάφορες άλλες δραστηριότητες στη σχολική τάξη, όπως για παράδειγμα οι κατασκευές, οι χειροτεχνίες, τα τραγούδια και άλλα. Εκτός από τα κλασικά παραμύθια που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην τάξη, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνουν, ένα παραμύθι το οποίο μπορεί να φανεί πολύ ενδιαφέρον στους μαθητές είναι οι «Μύθοι του Αισώπου», που μπορούν να προσφέρουν πολλά στους μαθητές, όπως ωραία διδάγματα και ωραίες μικρές ιστορίες, που εξυπηρετούν συγχρόνως και γλωσσικούς και παιδαγωγικούς στόχους της τάξης. Επιπλέον, υπάρχουν και άλλα πολύ ενδιαφέροντα παραδείγματα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην τάξη, όπως της Μ. Κριεζή και του Ευάγ. Τριβιζά, μεταξύ άλλων. Κάθε ιστορία μπορεί να συνοδεύεται με τραγούδια, βίντεο ή και άλλο υλικό,

ώστε να βοηθηθούν ακόμη περισσότερο οι μαθητές, στην ενίσχυση της μάθησης της ελληνικής γλώσσας. (Αλεξίου και Τζακώστα, 2014)

Η μάθηση της ελληνικής γλώσσας, επίσης, σε αυτή την ηλικία μπορεί να επιτευχθεί και μέσω τραγουδιών και ποιημάτων. Για παράδειγμα, ο δάσκαλος μέσα από τα παιχνίδια μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να κάνουν ρίμες με τις λέξεις κι έτσι να κάνει και πιο ευχάριστο και ενδιαφέρον το μάθημα για τους μικρούς μαθητές. Άλλωστε, έχει αποδειχθεί ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στη φωνολογική επεξεργασία και τον τρόπο που τα παιδιά μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τα γράμματα, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας. Πιο συγκεκριμένα, όπως υποστηρίζουν οι Burgess and Lonigan (1998), οι ρίμες βοηθούν στην ανάπτυξη της φωνολογίας στο νηπιαγωγείο και επίσης έχει αποδειχθεί ότι βοηθά και τα παιδιά που πιθανώς αργότερα στη ζωή τους θα εμφάνιζαν προβλήματα ανάγνωσης και γραφής κατά τη διάρκεια της σχολικής τους εκπαίδευσης. (Burgess & Lonigan, 1998)

Παράλληλα, στο νηπιαγωγείο μπορούν να αναπτυχθούν δραστηριότητες και μέσω των νέων τεχνολογιών (ΤΠΕ), ώστε τα μικρά παιδιά να αρχίσουν να εξοικειώνονται με τα απλά ψηφιακά εργαλεία, και μέσω αυτών να ενισχύουν την μάθησή τους για την ελληνική γλώσσα. Αναλυτικότερα, θα λέγαμε ότι οι πρόσφυγες μαθητές μπορούν να μάθουν αρχικά κάποιες απλές εφαρμογές που χρησιμοποιούνται στο διαδίκτυο, που θα τους βοηθήσουν να μάθουν τις πρώτες τους λέξεις. Υπάρχουν, άλλωστε, πολλές εφαρμογές στο ίντερνετ, για το λόγο αυτό, που απευθύνονται σε ξενόγλωσσους μαθητές αυτής της ηλικίας. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, υπάρχουν διάφοροι ιστοχώροι στο διαδίκτυο, οι οποίοι κατά ένα μεγάλο ποσοστό προσφέρονται για το σκοπό αυτό και ο δάσκαλος μπορεί να υποδείξει και να κατευθύνει τους μαθητές, όπως είναι για παράδειγμα το «Φωτόδεντρο». Αυτός ο ιστοχώρος, όπως και άλλες παρόμοιες εκπαιδευτικές πλατφόρμες (όπως το υλικό του «Διάπολις» και άλλα) παρέχουν μία σειρά από πολυάριθμες εφαρμογές, το ανάλογο ψηφιακό υλικό, και εύχρηστα εργαλεία για τους μαθητές της προσχολικής ηλικίας. Οι online αυτές πλατφόρμες διαθέτουν πολλές δραστηριότητες που αφορούν στην εκμάθηση της γλώσσας, για τα παιδιά στις πρώτες τάξεις του σχολείου, που ενισχύουν μία σειρά από ψηφιακά διδακτικά σενάρια, παρέχοντας κάθε φορά και το ανάλογο υλικό. (edtecth.gr)

Βέβαια, σε αυτή την εκπαίδευση, μέσω των ΤΠΕ, ο δάσκαλος πρέπει να προσέξει και μία σειρά από άλλα στοιχεία, όπως για παράδειγμα το οπτικοακουστικό υλικό που θα χρησιμοποιηθεί. Είναι προτιμότερο, ο ίδιος ο δάσκαλος να επιλέξει τις ταινίες ή τις σειρές εκείνες που θα παρακολουθήσουν οι μαθητές στην τάξη, για την ενίσχυση της ελληνικής γλώσσας. Κι αυτό, διότι το εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιείται στις τάξεις του νηπιαγωγείου πρέπει να είναι διαμορφωμένο έτσι, ώστε να προβάλλει τις νέες αξίες του σχολείου, που συμπεριλαμβάνουν τη συμμετοχή όλων των μαθητών, χωρίς προκαταλήψεις, διακρίσεις και ρατσισμό. Παράλληλα, το υλικό πρέπει να είναι απλό και κατανοητό, έτσι ώστε και οι πρόσφυγες μαθητές που δεν γνωρίζουν καλά ελληνικά να μπορούν να καταλάβουν τις λέξεις και τα νοήματα. Το υλικό μπορεί να χρησιμοποιηθεί με διάφορους τρόπους, όπως μπορεί να σχετίζεται άμεσα κάθε φορά με τη θεματική, αλλά επίσης θα είναι αναγκαίο να ανταποκρίνεται και στις ανάγκες αλλά και στις γλωσσικές ικανότητες των μικρών μαθητών. Αυτό θα πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα από τον εκπαιδευτικό, καθώς πολλές σειρές που απευθύνονται στα παιδιά είναι μεταγλωττισμένες.

Κεφάλαιο 3: Κατάλληλες μέθοδοι για τις τάξεις προσφύγων

Κατά την προσχολική περίοδο είναι βασικό να διευκρινιστεί ότι είναι καλύτερα να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην ενδυνάμωση περισσότερο του προφορικού λόγου και της ομιλίας παρά του γραπτού, κι αυτό διότι σε αυτή την ηλικία τα μικρά παιδιά είναι καλύτερο να μάθουν πρώτα να προφέρουν και να αντιλαμβάνονται τη σημασία των λέξεων και κάποιων μικρών φράσεων. Πάνω σε αυτό το θέμα, όπως τονίζουν οι Harris et al. (2011), οι προφορικές δεξιότητες στις τάξεις αυτές είναι η βασική πηγή από την οποία τα μικρά παιδιά αντλούν το βασικό λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν στην καθημερινή τους ζωή, όπως απλές λέξεις, καθώς επίσης μαθαίνουν να σχηματίζουν και μικρές προτάσεις. Επίσης, οι συζητήσεις που αναπτύσσουν τα παιδιά στο νηπιαγωγείο, κατά τη διάρκεια των γευμάτων και μέσω άλλων δραστηριοτήτων, όπως είναι τα παιχνίδια, τους δίνει την ευκαιρία να μιλήσουν περισσότερο μεταξύ τους, κάτι που βοηθά τα παιδιά στην καλύτερη εκμάθηση εκφοράς του λόγου. Όμως, είναι σίγουρο ότι οι μαθητές σε αυτή την ηλικία χρειάζονται και ένα ευρύτερο λεξιλόγιο από αυτό που χρησιμοποιούν στις καθημερινές επαφές μεταξύ τους και σε αυτό το σημείο είναι αναγκαίο ο δάσκαλος να τους μαθαίνει σωστά νέες λέξεις, που σιγά σιγά οι μικροί

μαθητές θα μάθουν να εντάσσουν στην καθημερινή τους ομιλία. Έτσι είναι βασικό να μαθαίνουν και νέες λέξεις και μικρές προτάσεις, από το δάσκαλό τους, μέσα από διάφορες δραστηριότητες, όπως σχέδια, παιχνίδια, σκίτσα, παραμύθια και άλλα (Harris et al., 2011).

Το 2017, οι Mattheoudakis, Chatzidaki και Maligkoudaki διερεύνησαν τις απόψεις των εκπαιδευτικών στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σε σχέση με τη γλώσσα και τη μάθηση. Στην έρευνα αυτή, που πραγματοποιήθηκε μέσω ερωτηματολογίου, έλαβαν μέρος 80 δάσκαλοι. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι περισσότεροι θεωρούν τη διατήρηση της μητρικής γλώσσας (που είχαν πολλά παιδιά) ως ένα βασικό εμπόδιο στην εκμάθηση της ελληνικής κι αυτό διότι σε πολλές περιπτώσεις τα μικρά παιδιά δεν δείχνουν διατεθειμένα να αποστασιοποιηθούν από τη δική τους γλώσσα. Επίσης, η έρευνα έδειξε ότι οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί δεν υλοποιούν πολλές δραστηριότητες (όπως παιχνίδια και άλλα) ή και δεν εφαρμόζουν πολλές πρακτικές και διάφορες μεθόδους ενίσχυσης της διγλωσσίας, όπως για παράδειγμα μέσω βίντεο, ιστοριών και άλλα. Αν και κάποιοι εκπαιδευτικοί δηλώνουν ότι προσπαθούν να προσαρμόσουν τις πρακτικές διδασκαλίας τους για τους δίγλωσσους μαθητές, ωστόσο οι ερευνητές εκφράζουν την δυσπιστία τους για το κατά πόσο αυτό συμβαίνει στην εκπαιδευτική πράξη. (Mattheoudakis, Chatzidaki και Maligkoudaki, 2017)

Οι Maligkoudi, Tolakidou και Chiona (2018) μελέτησαν τις απόψεις εκπαιδευτικών προσχολικής Εκπαίδευσης σε σχέση με τη γλωσσική ανάπτυξη των προσφύγων μαθητών στη χώρα μας και πιο συγκεκριμένα σε Δημοτικό σχολείο της Μακεδονίας. Στην έρευνα συμμετείχαν 5 δάσκαλοι και ο διευθυντής του σχολείου, ενώ για την έρευνά τους αυτή χρησιμοποίησαν τη συνέντευξη, καθώς και την παρατήρηση. Οι άξονες γύρω από τους οποίους διενεργήθηκε η συνέντευξη ήταν βασισμένη στο προφίλ εκπαιδευτικών, στις απόψεις τους σε σχέση με τα προβλήματα που παρουσιάζονται στη διγλωσσία, στις πρακτικές εκπαιδευτικών και στις στάσεις απέναντι σε μαθητές προσφύγων. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της έρευνας, οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν πρακτικές που υποστηρίζουν σε γενικές γραμμές το υπόβαθρο, τις γνώσεις, την εμπειρία, αλλά και την ιστορία και τα βιώματα κάθε μαθητή. (Maligkoudi, Tolakidou και Chiona, 2018)

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η εκμάθηση της ελληνικής δεν είναι μία εύκολη υπόθεση, αλλά χρειάζεται σωστή εκπαιδευτική μέθοδο. Παράλληλα, και το

υλικό που χρησιμοποιείται για την εκμάθηση των ελληνικών ως δεύτερη ξένη γλώσσα στο νηπιαγωγείο πρέπει να έχει επιλεγεί από τον εκάστοτε εκπαιδευτικό προσεκτικά, ώστε να είναι ευκολονόητο για τα παιδιά σε αυτό το σκαλοπάτι της εκπαίδευσης. (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003) Από άλλες έρευνες διαπιστώθηκε ότι στο νηπιαγωγείο, επειδή τα μικρά παιδιά μπορεί να αντιμετωπίζουν διάφορες δυσκολίες (π.χ., ψυχολογικά προβλήματα, φόβους, τραύματα και άλλα), αρκετοί δάσκαλοι επιλέγουν την προσωποποιημένη διδασκαλία, καθώς θεωρούν ότι με αυτόν τον τρόπο μπορούν να έχουν καλύτερα αποτελέσματα. Δηλαδή, παράλληλα με τη συνεργατική μάθηση, που πρέπει να προωθείται μέσα στην τάξη, ο εκπαιδευτικός είναι καλό να βοηθά περαιτέρω και τα παιδιά που δείχνουν ότι έχουν κάποιες ελλείψεις ή φόβο για να συνεχίσουν.

Κι αυτό διότι ειδικά τα νήπια, που γνωρίζουν ελάχιστα την ελληνική ή και καθόλου κάποιες φορές, χρειάζονται περισσότερη βοήθεια, όπου με την εξατομικευμένη διδασκαλία ο δάσκαλος μπορεί να εντοπίσει καλύτερα πού έχει πρόβλημα ο κάθε μαθητής, ώστε να τον βοηθήσει. Κάθε μαθητής έχει διαφορετικά κενά, όταν μαθαίνει μια άλλη γλώσσα, οπότε με το κατάλληλο υλικό που του παρέχει ο εκπαιδευτικός μπορεί να προχωρήσει πιο εύκολα. Για παράδειγμα, αν ο μαθητής δεν μπορεί να προφέρει καλά μία λέξη, ο δάσκαλος μπορεί να του ζητήσει να την επαναλαμβάνει μέσα από ένα παιχνίδι. Άλλωστε, το παιχνίδι, είναι ένας από τους καλύτερους τρόπους για να μάθει ένα μικρό παιδί μια δεύτερη γλώσσα. Αυτό μπορεί να γίνει με τη χρήση βίντεο, κι αυτό διότι έχει αποδειχθεί ότι η εικόνα έχει τη δύναμη να βοηθά το παιδί να αντιληφθεί καλύτερα διάφορα νοήματα ή και λέξεις. (Maligkoudi, Tolakidou και Chiona, 2018)

Μία άλλη δραστηριότητα που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην τάξη είναι οι κάρτες ή οι φωτογραφίες με ζώα, έτσι ώστε οι πρόσφυγες μαθητές της προσχολικής ηλικίας να μάθουν να προφέρουν τα ονόματα των ζώων. Αυτό μπορεί να γίνει πολύ εύκολα, από τον νηπιαγωγό, ο οποίος μπορεί να κάνει ανάλογες ερωτήσεις στα παιδιά, όπως για παράδειγμα ζητώντας τα να ζωγραφίσουν το αγαπημένο τους ζώο. Έτσι, λαμβάνοντας πάντα υπόψη και το επίπεδο των γνώσεων του κάθε μετανάστη παιδιού στην ελληνική γλώσσα, ο νηπιαγωγός μπορεί να κάνει στα παιδιά διάφορες ερωτήσεις που να σχετίζονται με το αγαπημένο του ζώο. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να αναπτυχθεί ένας μικρός διάλογος, με απλές λέξεις, μεταξύ δασκάλου και μαθητή.

Επίσης, ο δάσκαλος, πάνω σε αυτή τη δραστηριότητα, με φωτογραφίες ή κάρτες που απεικονίζουν μικρά και μεγάλα ζώα, μπορεί να αναπτύξει και άλλες συζητήσεις με τους μαθητές τους. Όπως, για παράδειγμα, μπορεί να τους λέει το όνομα ενός ζώου στα ελληνικά, και να ζητά από τα παιδιά να του δείξουν το συγκεκριμένο ζώο στις καρτέλες που έχουν μπροστά τους.

Ακόμη, είναι βασικό να τονιστεί, ότι μια τέτοια δραστηριότητα στο νηπιαγωγείο μπορεί να γίνει και με άλλες ομάδες λέξεων, με ανάλογες εικόνες κ.λπ., όπως για παράδειγμα με ρούχα, σχολικά είδη, τρόφιμα κ.λπ. (http://www.ediamme.edc.uoc.gr/diaspora/index.php?option=com_content&view=category&id=84&Itemid=481&lang=el)

Το πιο ουσιαστικό στοιχείο είναι μέσα στην τάξη οι μαθητές να μην αποθαρρυνθούν, αλλά να ενισχυθούν -σε όλα τα επίπεδα- ώστε να ενσωματωθούν πλήρως στο νέο τους εκπαιδευτικό σύστημα και να μάθουν τα ελληνικά. Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο είναι ότι θα πρέπει στο νηπιαγωγείο να υπάρχει και ένας ψυχολόγος ή κοινωνικός λειτουργός, που μαζί με τη βοήθεια του δασκάλου θα βρίσκεται κοντά στα παιδιά για να τα ενθαρρύνει. Με αυτόν τον τρόπο και τα παιδιά αυτά θα νιώθουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και ασφάλεια, κι έτσι θα δείχνουν και μεγαλύτερο ζήλο για μάθηση. Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί ότι η βοήθεια του ψυχολόγου είναι ιδιαίτερα σημαντική γιατί πολλές φορές τα παιδιά αυτά ζουν στο περιθώριο του σχολείου, είτε γιατί δεν γνωρίζουν καλά τη γλώσσα, είτε γιατί φοβούνται ή γιατί νιώθουν ανασφάλεια, οπότε ο ψυχολόγος μαζί με τον εκπαιδευτικό μπορεί να τα βοηθήσει να εγκλιματιστούν καλύτερα και να μην μένουν στην απομόνωση. (Cameron, 2001)

Όσον αφορά τις στρατηγικές και τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για τη διδασκαλία των ελληνικών σε μαθητές προσφυγικής καταγωγής, πολλοί από τους εκπαιδευτικούς χρησιμοποιούν διάφορες εικόνες. Έχοντας ως κύριο μέλημα να βοηθήσουν τα παιδιά να μάθουν ελληνικά και να έχουν ανεπτυγμένο λεξιλόγιο, αρκετοί νηπιαγωγοί χρησιμοποιούν φύλλα εργασίας, με διάφορα σχήματα, εικόνες. Για παράδειγμα, για να μάθουν τα παιδιά τα χρώματα στην ελληνική, οι νηπιαγωγοί ζητούν από τα παιδιά να χρωματίσουν κάθε σχέδιο με διαφορετικό χρώμα, αλλά και να μάθουν να προφέρουν σωστά την κάθε λέξη. Επίσης στις τάξεις του νηπιαγωγείου, ο εκπαιδευτικός μπορεί να κάνει χρήση διαφόρων βιβλίων που

προσφέρονται από το εποπτικό υλικό για την προσχολική ηλικία. (Κούρτη - Καζούλλη, 2016)

Αρκετοί νηπιαγωγοί, άλλωστε, παράλληλα με τη διδασχία στην τάξη φροντίζουν να βοηθούν περισσότερο τα παιδιά που το έχουν πιο πολύ ανάγκη κι έχουν μεγαλύτερες ελλείψεις, εστιάζοντας στην εξατομικευμένη διδασκαλία. Πιο συγκεκριμένα, σε αυτά τα παιδιά δίνουν πιο απλές εργασίες, σύμφωνα με το γλωσσικό εγχειρίδιο που διατίθεται για τους δίγλωσσους ή τους πρόσφυγες μαθητές. Είναι βασικό να αναφερθεί ότι η περαιτέρω υποστήριξη στη γλώσσα στους μετανάστες μαθητές είναι πολύ σημαντική, ιδιαίτερα στα παιδιά που βρίσκονται σε αυτή την ηλικία και έχουν πολλά προβλήματα να αντιμετωπίσουν, για να μάθουν την ελληνική, η οποία είναι μια δύσκολη γλώσσα. Σε αυτό το πλαίσιο, για να βοηθήσει ο εκπαιδευτικός ακόμη περισσότερο τους μετανάστες μαθητές, μπορεί να χρησιμοποιεί τον πίνακα ώστε να γράφει καθαρά και με μεγάλα γράμματα τις λέξεις και να ζητά από τους μαθητές να τις προφέρουν σωστά μέχρι να τις μάθουν. Έτσι σιγά σιγά τα παιδιά αυτά αρχίζουν να μαθαίνουν και τη σωστή προφορά, αλλά και να ενισχύουν περισσότερο το λεξιλόγιό τους. Στη συνέχεια, ο εκπαιδευτικός μπορεί να γράφει ολόκληρες προτάσεις ή να ζωγραφίζει σχήματα και εικόνες και να ζητά από τους μικρούς μαθητές να αντιστοιχήσουν τις λέξεις με τις εικόνες ή τα σχήματα. Επίσης, μπορεί να χρησιμοποιήσει και πολλές άλλες δραστηριότητες, όπως καρτέλες, με χρώματα, σχέδια και άλλα, και πάνω σε αυτά να βοηθά τους μικρούς μαθητές να μάθουν την ελληνική γλώσσα. (Σκούρτου, 2011)

Πολλοί εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν και τις νέες τεχνολογίες, για να κάνουν πιο ενδιαφέρον το μάθημά τους στα μικρά παιδιά στο νηπιαγωγείο. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει η Κούρτη-Καζούλλη (2016), ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια και στη χώρα μας χρησιμοποιούνται απλά εργαλεία νέας τεχνολογίας, για να υποβοηθηθούν τα παιδιά στη γλωσσική εκμάθηση. Έτσι, οι δυνατότητες στην παιδαγωγική έχουν διευρυνθεί σημαντικά, με αποτέλεσμα ο εκπαιδευτικός να έχει μία μεγάλη γκάμα επιλογής και να χρησιμοποιήσει το μοντέλο εκείνο που θα βοηθήσει περισσότερο στην τάξη τους. (Κούρτη – Καζούλλη, 2016)

Για τη βοήθεια των προσφύγων μαθητών, σε αυτό το στάδιο της σχολικής εκπαίδευσης, είναι καίριο να χρησιμοποιείται η συνεργατική μάθηση, αλλά και η εξατομικευμένη προσέγγιση όπου χρειάζεται – ανάλογα με την περίπτωση κάθε φορά.

Κι αυτό διότι η γλώσσα μπορεί να «κατακτηθεί» μέσα από τη σωστή επικοινωνία. Έτσι, αν ο πρόσφυγας μαθητής δεν μπορεί να αποδώσει μέσα από το σύνολο της τάξης και την ενεργή συμμετοχή, είναι πολύ βασικό ο δάσκαλος να σταθεί δίπλα του και να τον βοηθήσει περαιτέρω, ώστε να ξεπεράσει κάποιο πρόβλημα που αντιμετωπίζει. Σε αυτό το πλαίσιο μπορεί ακόμη και να χρησιμοποιήσει ένα εξατομικευμένο μοντέλο, ανάλογα με τις ανάγκες που έχει ο κάθε μαθητής ξεχωριστά. Κι αυτό, διότι τα μικρά παιδιά προσφύγων πρέπει με κάποιον τρόπο παράλληλα με την εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας να μπορούν να αντιληφθούν καλύτερα και τη νέα τους πραγματικότητα. (Κανακίδου & Παπαγιάννη, 1998)

Σαφώς και κάτι τέτοιο δεν είναι εύκολο, δεδομένου ότι τα παιδιά αυτά ενδέχεται να έχουν και κάποια τραύματα από την πρότερη ζωή τους ή από τη δύσκολη πορεία που μπορεί να έκαναν μέχρι να φτάσουν στη χώρα υποδοχής. Ή, ακόμη, μπορεί να άφησαν πίσω τους μια χώρα που ήταν σε εμπόλεμη κατάσταση ή να βίωσαν άλλες δύσκολες καταστάσεις. Κατά συνέπεια, γίνεται αντιληπτό ότι στις περιπτώσεις αυτές τα παιδιά αυτά χρειάζονται και αμέριστη ψυχολογική υποστήριξη. Αν και είναι βασικό να υπάρχει ψυχολόγος ή κοινωνικός λειτουργός, στο σχολείο, για να βοηθά τα παιδιά που το έχουν ανάγκη, ωστόσο αυτό δεν συμβαίνει πάντα. Κατά συνέπεια, ο δάσκαλος είναι αυτός που πρέπει να τα υποστηρίζει και να ξεπεράσουν τυχόν φόβους και αναστολές, αλλά και συγχρόνως να μάθουν μια νέα γλώσσα. Όπως τονίζει η Φραγκουδάκη (2007), η μητρική γλώσσα δεν είναι εύκολο να αποβληθεί κι αυτό διότι ο κάθε άνθρωπος που μαθαίνει μια ξένη γλώσσα στην αρχή σκέφτεται και κάνει τους ανάλογους συνειρμούς με βάση τη μητρική του γλώσσα. Έτσι, ο δάσκαλος πρέπει να βοηθά το μαθητή, ώστε να εξοικειωθεί με την εκμάθηση των ελληνικών, και να αφήνει όσο το δυνατόν γίνεται πίσω του τη χρήση της δικής του γλώσσας. Πάνω σε αυτό το θέμα, η Σκούρτου (2002) αναφέρει ότι ο δίγλωσσος μαθητής είναι λογικό να λειτουργεί και να σκέφτεται σύμφωνα με τη γλώσσα την οποία έχει συνηθίσει. Άλλωστε, οι δύο γλώσσες πολλές φορές επηρεάζονται η μία από την άλλη και τα άτομα που μαθαίνουν μία δεύτερη γλώσσα, αρχικά κάνουν συνειρμούς με τη δική τους. Έτσι οι δύο γλώσσες αλληλοεπηρεάζονται.

Σε αυτό το σημείο, όμως, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνουν ο Κοντάκος και ο Πολεμικός (2000), είναι βασικό να δημιουργείται στην τάξη ένα σωστό κλίμα μάθησης, που θα είναι οικείο στα παιδιά, έτσι ώστε να νιώθουν άνετα να

επικοινωνήσουν μεταξύ τους, με το δάσκαλο, αλλά και να ενδιαφερθούν για τη μάθηση. Ακόμη και η μη λεκτική επικοινωνία, αυτή που γίνεται με κινήσεις του σώματος, μπορεί να θεωρηθεί ως ένα θετικό στοιχείο μάθησης, ιδιαίτερα για τα μικρά παιδιά, τα οποία καλούνται να μάθουν μέσα σε ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα λέξεις και προτάσεις μιας ξένης γλώσσας για τα ίδια. Άλλωστε, η ομιλία σε καθημερινή βάση αποτελεί ένα πολύ βασικό στοιχείο μιας κοινωνίας, που προάγει θέματα επικοινωνίας και αλληλοεπίδρασης τε τους άλλους. Ακόμη και οι διάφορες εκφράσεις του προσώπου των παιδιών έχουν σημαντικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία, διότι έτσι ο δάσκαλος μπορεί να καταλάβει τα συναισθήματα και τις διαθέσεις τους. (Zeki, 2009)

Συμπεράσματα

Η εκπαίδευση στις μέρες μας αλλάζει μορφή, λόγω των ιδιαίτερων καταστάσεων, όπως οι μεγάλες μεταναστευτικές ροές, που αλλάζουν τις κοινωνίες. Ο τομέας της εκπαίδευσης δεν μπορεί να μένει ανεπηρέαστος, αφού ένα μεγάλο μέρος των μαθητών, σε αρκετές περιπτώσεις, είναι μετανάστες μαθητές που εντάσσονται στο «κανονικό» σχολείο μαζί με τους ντόπιους μαθητές. Το νηπιαγωγείο αποτελεί το πρώτο βασικό «σκαλί» της εκπαίδευσης και τα παιδιά των προσφύγων, όταν εντάσσονται σε αυτό, είναι βασικό να μαθαίνουν σωστά την ελληνική γλώσσα ως δεύτερη ξένη, για να μπορέσουν αργότερα να προχωρήσουν και στην υπόλοιπη εκπαίδευση. Παράλληλα, η σωστή εκμάθηση της γλώσσας στη χώρα υποδοχής είναι βασική, διότι έτσι τα παιδιά αυτά θα μάθουν να επικοινωνούν καλύτερα και με τον γηγενή πληθυσμό.

Παρ' όλα αυτά, η εκμάθηση της ελληνικής στην προσχολική εκπαίδευση για μετανάστες μαθητές είναι μία δύσκολη διαδικασία, που χρειάζεται τη σωστή προσέγγιση, τη σωστή οργάνωση, έτσι ώστε η διδασκαλία να μπορεί να αποδώσει. Επίσης, ο ρόλος του δασκάλου είναι βασικός, διότι είναι αυτός που καλείται να ακολουθήσει ένα μεθοδευμένο πρόγραμμα, ώστε το μάθημά του να έχει απήχηση. Στο νηπιαγωγείο έχει ιδιαίτερη σημασία να χρησιμοποιηθούν οι κατάλληλες δραστηριότητες, μέσα από παιχνίδια, σχέδια, εικόνες, παραμύθια και άλλα, ώστε οι μετανάστες μαθητές να μάθουν εύκολα τη νέα τους γλώσσα, χωρίς να χρειάζεται να

καταβάλουν ιδιαίτερη προσπάθεια για αυτό. Δηλαδή, ο δάσκαλος που αναλαμβάνει μία τέτοια ευθύνη, εκτός από την απαραίτητη κατάρτιση και γνώσεις, πρέπει να είναι σε θέση να έχει και την ανάλογη μεταδοτικότητα, αλλά και να μπορεί να βρίσκεται κοντά στα παιδιά και να τους δείχνει το σωστό τρόπο μάθησης.

Το μέλλον της εκπαίδευσης θα είναι διαφορετικό, διότι θα αναδιαμορφωθεί, καθώς θα εντάσσονται όλο και περισσότεροι μετανάστες μαθητές. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητο οι εκπαιδευτικές στρατηγικές που ακολουθούνται να ενισχυθούν, αλλά και να προωθηθούν νέα προγράμματα, καθώς και νέες δραστηριότητες για την εκμάθηση των ελληνικών. Όσον αφορά τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, παράλληλα με την εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας οι μαθητές είναι κρίσιμο να μαθαίνουν και βασικές αξίες και να δέχονται το διαφορετικό στοιχείο, καθώς και μαθητές που έρχονται από άλλες χώρες. Πρέπει να καταλάβουν και οι πρόσφυγες και οι γηγενείς ότι είναι σημαντικό να μάθουν να συνυπάρχουν στο σχολείο και στην κοινωνία, διότι μόνον έτσι και το σχολείο θα λειτουργεί με έναν υγιή τρόπο, που θα δίνει ίσες ευκαιρίες σε όλους τους μαθητές ανεξαιρέτως. Με αυτόν τον τρόπο, άλλωστε, οι μαθητές της προσχολικής εκπαίδευσης θα είναι πιο εύκολο να μάθουν και τη γλώσσα, όταν θα βρίσκονται μέσα σε ένα ευχάριστο μαθησιακό περιβάλλον, μακριά από στοιχεία βίας, ρατσισμού και ανασφάλειας.

Εκτός από αυτό, το πιο βασικό στοιχείο είναι οι μαθητές στην προσχολική εκπαίδευση να πάρουν τις σωστές βάσεις για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, χωρίς ωστόσο να ξεχάσουν τη μητρική τους ή να απομακρυνθούν εντελώς από τις ρίζες τους. Όταν ένας μαθητής μαθαίνει τη γλώσσα στη χώρα υποδοχής στην οποία έχει προσφύγει, αυτό δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να ξεχάσει τη δική του γλώσσα, την πατρίδα και την ιστορία του. Απλώς θα πρέπει και οι μαθητές να είναι ανοιχτοί και να δέχονται τα νέα στοιχεία, κάτι που ισχύει και για τους ξένους μαθητές, αλλά και για τους γηγενείς. Κι αυτό διότι, λόγω του γεγονότος ότι οι κοινωνίες μεταβάλλονται και γίνονται πολυ-πολιτισμικές, ο εκπαιδευτικός τομέας πρέπει να εκσυγχρονίζεται με νέες στρατηγικές και προγράμματα, ώστε κανείς μαθητής να μη μένει πίσω. Το βασικό στοιχείο είναι η σωστή εκμάθηση της ελληνικής ως δεύτερης ξένης, ιδιαίτερα για τους μετανάστες μαθητές που σκοπεύουν να μείνουν στη χώρα μας και να μην προχωρήσουν σε κάποια άλλη χώρα της Ευρώπης. Διότι γνωρίζοντας τη γλώσσα στη χώρα που κάποιος διαμένει, μπορεί να έχει και μία σειρά από άλλες ευκαιρίες, αλλά και μεγαλύτερη και πιο ενεργή συμμετοχή στην κοινωνία. Τέλος, πρέπει να επισημανθεί

ότι σε διαφορετική περίπτωση, αν δηλαδή οι μαθητές δεν μάθουν σωστά την ελληνική γλώσσα ή αν μείνουν στο περιθώριο, είναι πολύ πιθανό να έχουν να αντιμετωπίσουν πολλά άλλα προβλήματα, όπως θέματα ρατσισμού, άνισης μεταχείρισης, περιθωριοποίησης και άλλα. Στη σύγχρονη εποχή, ο εκπαιδευτικός τομέας είναι βασικό να ενισχυθεί με διαπολιτισμικά προγράμματα και τις ανάλογες δραστηριότητες, που προάγουν τις ίσες ευκαιρίες για όλους τους μαθητές ανεξαιρέτως από όποια χώρα κι αν προέρχονται.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αλεξίου, Θ. και Τζακώστα, Μ. (2014). Θεωρία της Ενότητας Γ2, τίτλος ενότητας: «Στρατηγικές Διδασκαλίας σε Παιδιά». Πρόγραμμα «Διαδρομές για αποσπασμένους εκπαιδευτικούς και φοιτητές νεοελληνικών τμημάτων εκτός Ελλάδας. Διαθέσιμο στο: [https://www.greek-](https://www.greek-language.gr/certification/files/document/rsrh_content/25/Odigos%20nipiagogou_1.pdf)

[language.gr/certification/files/document/rsrh_content/25/Odigos%20nipiagogou_1.pdf](https://www.greek-language.gr/certification/files/document/rsrh_content/25/Odigos%20nipiagogou_1.pdf)

Γκότοβος, Α. (2002). Εκπαίδευση και ετερότητα. Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο

Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ. Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών, Κρήτη
Διαθέσιμο στο:

http://www.ediamme.edc.uoc.gr/diaspora/index.php?option=com_content&view=article&id=182:parea-me-ton-pappou-aisopo&catid=93&Itemid=561&lang=el

Επιστημονική επιτροπή προσφύγων. (2016). ΥΠΕΠΘ

Καλέμης, Κ. & Φραντζή, Α. & Αποστολάκη, Ι. (2019). Αξιοποιώντας την διαγλωσσικότητα ως εναλλακτική διδακτική προσέγγιση στην κατάκτηση προγλωσσικών εννοιών σε πρόσφυγες μαθητές προσχολικής ηλικίας. Στο: Γ. Παπαδημητρίου & Χ. Κωσταρής (Επιμ.), 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο «Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα: Σχολείο και Πολιτισμός (σσ. 139 - 150). Αθήνα: ΕΚΕΔΙΣΥ

Κούρτη, Ε. (2007). Η μη λεκτική επικοινωνία στο σχολείο. Στο συλλογικό έργο «Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων με τίτλο: «Κλειδιά και Αντικλειδιά». Διαθέσιμο στο: <http://repository.edulll.gr/edulll/bitstream/10795/934/3/934.pdf> (Προσπελάστηκε στις 10 Ιανουαρίου 2022)

Τσιούμης, Α. (2003). «Ο μικρός άλλος»: Μειονοτικές ομάδες στην προσχολική εκπαίδευση. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.

Σκούρτου, Ε. (2005). Οι εκπαιδευτικοί και οι δίγλωσσοι μαθητές τους. Στο Κ. Βρατσάλης (Επιμ.), Διδακτική εμπειρία και παιδαγωγική θεωρία (σσ. 260 -271). Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος

Κούρτη-Καζούλλη, Β. & Cummins, J. (2005). Ενίσχυση των γλωσσικών ικανοτήτων και ταυτοτήτων των μαθητών μέσω των νέων τεχνολογιών. Στο: Ρ. Τσοκαλίδου & Μ. Παπαρούση, Θέματα ταυτότητας στην ελληνική διασπορά: γλώσσα και λογοτεχνία (93-114). Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο

Δαφέρμου, Χ. & Κουλούρη, Π. & Μπασαγιάννη, Ε. (2007). Οδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί. Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Κανακίδου, Ε. & Παπαγιάννη, Β. (1998). Διαπολιτισμική Αγωγή. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

Κεσίδου, Α. (2008). Διδακτικές προσεγγίσεις στο πολυπολιτισμικό σχολείο: αρχές της Διαπολιτισμικής Διδακτικής. Ανακοίνωση στη Δημερίδα Διδασκαλία και μάθηση στο πολυπολιτισμικό σχολείο: διδακτικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικό υλικό. Θεσσαλονίκη.

Κοντάκος, Α. & Πολεμικός, Ν. (2000). Η μη λεκτική επικοινωνία στο νηπιαγωγείο. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Νικολάου, Γ. (2000). Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο. Από την ομοιογένεια στην πολυπολιτισμικότητα. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

Παπαναούμ, Ζ. (2007). Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο πολυπολιτισμικό σχολείο. Επιμορφωτικό σεμινάριο Διαπολιτισμική αγωγή και κοινωνική αλληλεπίδραση στο σχολείο. Βόλος

Τσοκαλίδου, Ρ. (2012). Χώρος για δύο. Θέματα διγλωσσίας και εκπαίδευσης. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζυγός

Τσοκαλίδου, Ρ. (2017). Πέρα από τη διγλωσσία προς τη διαγλωσσικότητα/Beyond bilingualism to trans - languaging. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg

Τσιάκαλος, Γ. (2002). Η υπόσχεση της Παιδαγωγικής. Αθήνα: Παρατηρητής

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. (2016). Πρακτικά 92 διάσκεψης - Οι εκπαιδευτικές δράσεις για τα παιδιά των προσφύγων. Αθήνα

Φλουρής, Χ. (1995). Αναντιστοιχία εκπαιδευτικών σκοπών, αναλυτικού προγράμματος και εκπαιδευτικών μέσων. Αθήνα: Σείριος

Φραγκουδάκη, Α. (2007). Η ικανότητα του λόγου και η γλωσσική διδασκαλία. Στο συλλογικό έργο «Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων με τίτλο: «Κλειδιά και Αντικλειδιά». Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διαθέσιμο στο: <http://repository.edulll.gr/edulll/bitstream/10795/939/3/939.pdf> (Προσπελάστηκε στις 15 Ιανουαρίου 2022)

Χατζηδάκη, Α. (2000). Η διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας στις «κανονικές» τάξεις. Στο: Σκούρτου, Ελ. (επιμ.) Τετράδια Εργασίας Νάξου: Διγλωσσία. Ρόδος: Παν/μιο Αιγαίου - Π.Τ.Δ.Ε., ΕΠΕΑΕΚ

Χατζησωτηρίου, Χ. & Ξενοφώντος, Κ. (2014). Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: προκλήσεις, παιδαγωγικές θεωρήσεις και εισηγήσεις. Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα

Ξενόγλωσση

Burgess, S. R. & Lonigan, C. J. (1998). Bidirectional relations of phonological sensitivity and prereading abilities: Evidence from a pre - school sample. *Journal of Experimental Child Psychology*, 26

Cameron, L. (2001). *Teaching languages to young learners*. Cambridge: Cambridge University Press. Lewis, M. (2002). *Implementing the lexical approach*. Boston: Thomson Heinle

Clark, K. (2017). *Supporting Syrian refugee children. Are We Ready? Examining Teachers' Experiences Supporting the Transition of Newly-Arrived Syrian Refugee Students to the Canadian Elementary Classroom* (Master thesis). University of Toronto, Ontario Institute for Studies in Education.

Compayre, G. (2018). *Pestalozzi and elementary education (Classic Reprint Series)*. Forgotten Books

Cummins, J. (2005). Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση: εκπαίδευση με σκοπό την ενδυνάμωση σε μία κοινωνία της ετερότητας. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg

Gay, G. (2002). Preparing for culturally responsive teaching. *Journal of teacher education*, 53 (2)

Harris, J. & Golinkoff, M. & Hirsh - Pasek, K. (2011). Lessons from the crib for the classroom: How children really learn vocabulary. In: S.B.

Latisha, M. & Young, A. (2017). Engaging with emergent bilinguals and their families in the pre-primary classroom to foster well-being, learning and inclusion. *Language and Intercultural Communication*, 17 (4)

Lunneblad, J. (2017). Integration of refugee children and their families in the Swedish preschool: strategies, objectives and standards. *European Early Childhood Education Research Journal*

Magos, K. & Simopoulos, G. (2009). Do you know Naomi?: Researching the intercultural competence of teachers who teach Greek as a second language in immigrant classes. *Intercultural Education*, 20 (3)

Maligkoudi, C. & Tolakidou, P. & Chiona, S. (2018). It is not bilingualism. There is no communication: Examining Greek teachers' views towards refugee children's bilingualism: A case study. *Dialogoi; Theory & Praxis in Education*, 4

Mattheoudakis, M. & Chatzidaki, A. & Maligkoudi, C. (2017). Greek teachers' views on linguistic and cultural diversity. *Selected Papers on Theoretical and Applied Linguistics*, 22

Mason, C. & Orcutt, S. (2019). Hear it from the teachers. Getting refugee children back to learning. Save the Children. Διαθέσιμο στο: <https://www.savethechildren.net/sites/default/files/Hear%20it%20from%20the%20Teachers.pdf> (Προσπελάστηκε στις 20 Φεβρουαρίου 2022)

Neuman, D. & Dickinson, K. (eds.). *Handbook of early literacy research* (Vol. 3). New York: Guilford Publications

Richards, J. & Rodgers, S. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press

Sakka, D. (2010). Greek Teachers' cross - cultural awareness and their views on classroom cultural diversity. *Hellenic Journal of Psychology*, 7

Salgur, S. (2013). The importance of the teacher in intercultural education. *International Journal of Global Education*, 2(1). Ανακτήθηκε από: https://www.academia.edu/20887590/THE_IMPORTANCE_OF_THE_TEACHER_IN_INTERCULTURAL_EDUCATION

Steiner, N. (2008). *7 Steps to Raising a Bilingual Child*. New York: Amacom Publications

U.N.H.C.R. (2003). *Agenda for Protection (3rd Ed.)*. Διαθέσιμο στο: <https://www.unhcr.org/protection/globalconsult/3e637b194/agenda-protection-thirdedition.html>

Wagner, K. & Torgessen, K. (1987). The natural of phonological processing and its causal role in the acquisition of reading skills. *Psychological Bulletin*, 101

Zeki, C. P. (2009). The importance of non-verbal communication in classroom management. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1 (1) Διαθέσιμο στο: <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2009.01.254> (Προσπελάστηκε στις 20 Μαρτίου 2022)